सृजन लम्सालको निबन्धकारिता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
प्रतिभा राय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष
रोल नं. १९०

२०७२

शोध निर्देशकको सिफारिस

नेपाली स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका प्रतिभा रायले **सृजन लम्सालको निबन्धकारिता** शीर्षकको यो शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधपत्रबाट म सन्तुष्ट छु । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि म त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७२/ १२/१८ गते ।

....

सीतारामराज बिष्ट

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

स्वीकृतिपत्र

१. प्रा.डा.महादेव अवस्थी ....
(नि.विभागीय प्रमुख)

२. सहप्रा.सीतारामराज बिष्ट ....
(शोधनिर्देशक)

३. राधेश्याम लेकाली ....
(बाह्यपरीक्षक)

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

मिति : २०७२/१२/१८ गते ।

कृतज्ञताज्ञापन

सृजन लम्सालको निबन्धकारिता शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैंले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि यसै विभागका सह-प्राध्यापक सीताराम राज बिष्ट ज्यूको निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । शोधपत्रको तयारीका क्रममा आवश्यक सल्लाह, सुझाव र उचित मार्ग निर्देशन दिई पूर्ण सहयोग गरिदिनु हुने शोध निर्देशकज्यू प्रति आभार र कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षकलाई स्वीकृति प्रदान गरी लेख्ने अवसर पाएकोमा यस विभागका विभागीय प्रमुख देवीप्रसाद गौतमप्रति आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । यसैगरी अध्ययनका क्रममा सहयोग पुऱ्याउने सम्पूर्ण गुरुहरू र मेरा आमा बुबा, सासु ससुरा, बहिनी बिभा राय, श्रमिान् बिनोद कुमार सिंह एवं कम्प्युटर सहयोगी ज्वाई सतनदेव सिंह प्रति कृतज्ञ हुँदै यो शोधपत्र लेखनका क्रममा लेखनप्रति उत्साह प्रदान गर्ने साथीहरूप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु । सङ्कलित सामाग्रीहरू टङ्कन गरिदिने जुपिटर कम्प्युटर, कीर्तिपुरलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यो शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

प्रतिभा राय
शोधार्थी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर

शैक्षिक वर्ष : २०६५/६६
क्रमाङ्क : १९०
त्रि.वि. दर्ता नं.: ६-१-१२-२५६-२०००
मिति : २०७२/१२/१८ गते ।

बिषय सूची

पृष्ठ सँख्या

पहिलो परिच्छेद

शोध परिचय

१.१ विषय परिचय १

१.२ समस्या कथन १

१.३ शोधकार्यको उद्देश्य २

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा २

१.५ शोधकार्यको औचित्य र महत्व ५

१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन ५

१.७ शोधविधि ५

१.८ शोधपत्रको रूपरेखा ५

दोस्रो परिच्छेद

सृजन लम्सालको निबन्ध यात्रा

२.१ विषय प्रवेश ६

२.२ सृजन लम्सालको संक्षिप्त परिचय ६

२.३ सम्मान तथा पुरस्कार ७

२.४ साहित्यिक प्रेरणा र प्रभाव ८

२.५ सृजन लम्सालको साहित्यिक लेखनयात्रा ९

२.५.१ प्रथम चरण (२०२६-२०३९ सम्म) १०

२.५.२ द्रितिय चरण (२०५० देखि हालसम्म) १०

तेस्रो परिच्छेद

निबन्ध गद्यको सैद्धान्तिक परिचय

३.१ विषय प्रवेश १२

३.२ निबन्धको चिनारी १२
३.२.१ निबन्धको पूर्वीय मान्यता १२
३.२.२ निबन्धको पाश्चत्य मान्यता १३
३.२.३ निबन्धको परिभाषा १३
३.२.४ निबन्धको स्वरुप १५
३.३ निबन्धका तत्वहरु १५
३.४ निबन्धको वर्गीकरण १७
३.४.१ आत्मपरक निबन्ध १७
३.४.१.१ विचारात्मक निबन्ध १७
३.४.१.२ भावनात्मक निबन्ध १८
३.४.१.३ वैयक्तितक निबन्ध १८
३.४.२ वस्तुपरक निबन्ध १८
३.४.२.१ वर्णनात्मक निबन्ध १९
३.४.२.२ विवरणात्मक निबन्ध १९

चौथौ परिच्छेद

सृजन लम्सालका निबन्धहरुको विश्लेषण

४.१ विषय प्रवेश २१
४.२ 'नैतिकता हराएको सूचना' को विश्लेषण २१
४.२.१ 'नैतिकता हराएको सूचना' निबन्धको विश्लेषण २१
४.२.२ 'पारदर्शिता' निबन्धको विश्लेषण २२
४.२.३ 'राजनीति र गाई' निबन्धको विश्लेषण २२
४.२.४ 'लामखुट्टे र मान्छे' निबन्धको विश्लेषण २३
४.२.५ 'लेख्ने विषयको खोजीमा' निबन्धको विश्लेषण २३
४.२.६ 'प्रेम र प्रदुषण' निबन्धको विश्लेषण २४
४.२.७ 'सुर्खेतको घण्टाघर' निबन्धको विश्लेषण २५
४.२.८ 'जलदेवता' निबन्धको विश्लेषण २५

४.२.९ 'खै खसियारी नेपालगञ्जको' निबन्धको विश्लेषण २६
४.२.१० 'त्रासदीमा वितेको एउटा संवत्सर' निबन्धको विश्लेषण २७
४.२.११ 'चिन्ता आफ्नै शहरको' निबन्धको विश्लेषण २७
४.२.१२ 'राराले कुत्कुत्याउँदा' निबन्धको विश्लेषण २८
४.२.१३ 'स्मृतिपटलमा फ्रेङ्कफर्ट' निबन्धको विश्लेषण २९
४.३ 'प्रजातन्त्र, गणित र डिप्रेसन' निबन्ध सङ्ग्रहको विश्लेषण ३०
४.३.१ 'अशवण्डा' निबन्धको विश्लेषण ३१
४.३.२ 'आँखा' निबन्धको विश्लेषण ३१
४.३.३ 'ऊ मौन छ' निबन्धको विश्लेषण ३२
४.३.४ 'ओदेहरुको कथाव्यथा' निबन्धको विश्लेषण ३३
४.३.५ 'काले-काले मिलेर खाऊँ भाले' निबन्धको विश्लेषण ३४
४.३.६ 'क्रिया प्रतिक्रियाहरु' निबन्धको विश्लेषण ३४
४.३.७ 'चलखेलानन्द चर' निबन्धको विश्लेषण ३५
४.३.८ 'प्रजातन्त्र, गणित र डिप्रेसन' निबन्धको विश्लेषण ३५
४.३.९ 'प्याज महिमा-नेतिनेति' निबन्धको विश्लेषण ३६
४.३.१० 'भीख माग्ने काम' निबन्धको विश्लेषण ३६
४.३.११ 'मातृशोक छचल्किईदा' निबन्धको विश्लेषण ३७
४.३.१२ 'यात्राका पीडाहरु' निबन्धको विश्लेषण ३७
४.३.१३ 'शब्द आतङ्क' निबन्धको विश्लेषण ३८
४.३.१४ 'सपना न विपना' निबन्धको विश्लेषण ३९
४.४ 'आँगनदेखि सागरसम्म' निबन्ध सङ्ग्रहको विश्लेषण ४०
४.४.१ 'स्मृति पटलमा फ्रेङ्कफ्रट' निबन्धको विश्लेषण ४०
४.४.२ 'नजिकको तीर्थ हेला' निबन्धको विश्लेषण ४०
४.४.३ 'वारि छ पीपल, पारि छ वर' निबन्धको विश्लेषण ४१
४.४.४ 'आँगनदेखि सागरसम्म' निबन्धको विश्लेषण ४२
४.४.५ 'शान्तिनिकेतनमा प्राचीनताको खोजी' निबन्धको विश्लेषण ४३
४.४.६ 'जानै पर्ने ठाँउ दक्षिणेश्वर' निबन्धको विश्लेषण ४४

४.४.७ 'दीघामा जलक्रीडा' निबन्धको विश्लेषण ४५
४.४.८ 'नैमिषारण्यमा मन अल्भिँदा' निबन्धको विश्लेषण ४६
४.४.९ 'आबु पर्वतले प्रवाहित गरेको शान्ति' निबन्धको विश्लेषण ४६
४.४.१० 'बैतडीलाई सम्भँदा' निबन्धको विश्लेषण ४७
४.४.११ 'राराले कुतकुत्याउँदा' निबन्धको विश्लेषण ४७
४.४.१२ 'नाम्चे बजारको सेरोफेरो' निबन्धको विश्लेषण ४८
४.४.१३ मनको धोको मनमै रह्यो ४८
४.४.१४ 'काठमाडौं देखि नेपालगञ्जसम्मको द्वन्द्वात्मक यात्रा' निबन्धको विश्लेषण ४९
४.४.१५ 'वराह जातिको वधशालाबाट फर्कदा' निबन्धको विश्लेषण ४९
४.५ 'विस्थापित मुड' निबन्ध सङ्ग्रहको विश्लेषण ५०
४.५.१ 'अत्याधुनिक अग्निहोत्रीहरु' निबन्धको विश्लेषण ५०
४.५.२ 'अश्वत्यामाको प्रेतात्मा' निबन्धको विश्लेषण ५१
४.५.३ 'अन्तरङ्ग मित्र' निबन्धको विश्लेषण ५१
४.५.४ 'जुलुसमा हिँडदै गर्दा' निबन्धको विश्लेषण ५१
४.५.५ 'धनतेरस' निबन्धको विश्लेषण ५२
४.५.६ 'नयाँ नेपाल' निबन्धको विश्लेषण ५२
४.५.७ 'बादल र सुन्दरीहरु' निबन्धको विश्लेषण ५२
४.५.८ 'बेल र वसन्त' निबन्धको विश्लेषण ५३
४.५.९ 'महायज्ञ सुरु भएको नयाँ बर्ष' निबन्धको विश्लेषण ५३
४.५.१० 'मानवताको मलामी गएको दिन' निबन्धको विश्लेषण ५३
४.५.११ 'मिसावट' निबन्धको विश्लेषण ५४
४.५.१२ 'मेरो शहर र साहित्य' निबन्धको विश्लेषण ५४
४.५.१३ 'मोफसल मोह' निबन्धको विश्लेषण ५५
४.५.१४ 'राधाकृष्ण चोकमा एक घण्टा विश्राम' निबन्धको विश्लेषण ५५
४.५.१५ 'विस्थापित मुड' निबन्धको विश्लेषण ५५
४.५.१६ 'सडकका साथी' निबन्धको विश्लेषण ५६

४.५.१७ ‘सिकभित्रको स्वर्ग’ निबन्धको विश्लेषण ५६
४.५.१८ ‘सोच जगाउने सोच’ निबन्ध विश्लेषण ५६
४.५.१९ ‘स्वप्नलोकबाट भाग्न खोज्दा’ निबन्धको विश्लेषण ५७

पाँचौ परिच्छेद

सृजन लम्सालका निबन्धात्मक प्रवृति

५.१ विषय प्रवेश ५९
५.२ लम्सालका निबन्धात्मक प्रवृति ५९
५.२.१ सामजिकतावादी र देशप्रेमी निबन्धकार ५९
५.२.२ प्रकृतिप्रेमी निबन्धकार ६०
५.२.३ स्वधर्म, संस्कृति, सभ्यता र परम्पराप्रेमी निबन्धकार ६१
५.२.४ शिक्षा, प्रगति र शान्तिप्रेमी निबन्धकार ६१
५.२.५ हास्यव्यङ्ग्यविनोदी चेतना भएका निबन्धकार ६१
५.२.६ कर्मवादी, मानवतावादी, चेतना भएका निबन्धकार ६२
५.२.७ सामयिकतावादी निबन्धकार ६२
५.२.८ इमान्दारिताका पक्षपोषण निबन्धकार ६३
५.२.९ बौद्धिक निबन्धकार ६३
५.२.१० कलात्मकतामा ध्यान दिने निबन्धकार ६३
५.२.११ यथार्थवादी निबन्धकार ६४
५.२.१२ सरल, सरस र सहज भाषाशैलीमा निबन्ध लेख्ने निबन्धकार ६४

छैटौं परिच्छेद

उपसंहार तथा निष्कर्ष ६६

सन्दर्भ सामग्री सूची